

МІЖНАРОДНЫ
КАМІТЭТ
ПА РАССЛЕДАВАННІ
КАТАВАННЯЎ У БЕЛАРУСІ

ЗЛАЧЫНСТВА НЯМА, А ПРЫСУД. ЁСЦЬ: СПЕЦЫЯЛЬНАЕ ВЯДЗЕННЕ СПРАВЫ ЯК ФОРМА ПЕРАСЛЕДУ Ў БЕЛАРУСІ

ЗМЕСТ

	УВОДЗІНЫ.....	3
	1.1. Аналітыка беларускага заканадаўства па спецыяльнай вытворчасці як разнавіднасці крымінальнага працэсу.....	5
	1.2. Практыкі прымянення спецыяльнай вытворчасці ў Беларусі.....	19
	2. Аналітыка міжнародных стандартаў судоў «in absentia» (без удзелу абвінавачанага).....	32
	3. Аналіз практыкі спецыяльнай вытворчасці з пункту гледжання міжнароднага крымінальнага права.....	39
	ВЫСНОВЫ.....	44

УВОДЗІНЫ

На працягу больш чым двух дзесяцігоддзяў аўтарытарная ўлада ў Беларусі выкарыстоўвае механізм прыцягнення да крымінальнай адказнасці ў якасці самага эфектыўнага сродку рэпрэсій, тым самым ізаляючы як прамых апанентаў улады, так і любых непажаданых для яе асобаў.

27 ліпеня 2022 года набылі законную моц змены Крымінальна-працэсуальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь (далей – КПК), якія прадугледжвалі ўвядзенне фактычнага новага, асаблівага парадку прыцягнення да крымінальнай адказнасці – «спецыяльнай вытворчасці». КПК вызначае **спецыяльную вытворчасць** як вытворчасць па крымінальнай справе ў дачыненні да абвінавачанага, які знаходзіцца па-за межамі Рэспублікі Беларусь і ўхіляецца ад яўкі ў орган, што вядзе крымінальны працэс¹.

Працэдура спецыяльнай вытворчасці выкарыстоўваецца для пераследу грамадзянаў за іх палітычныя погляды і актыўную дзейнасць, накіраваную супраць дыктатарскага рэжыму Беларусі.

Магчымасць крымінальнага судовага разбору без абвінавачанага вядомая прававым сістэмам розных дзяржаваў, больш за тое, існуюць міжнародныя стандарты судовых працэсаў «in absentia»².

Актуальнасць тэмы абумоўленая бесперапынным узроўнем рэпрэсій у дачыненні да беларусаў, як знутры краіны, так і за яе межамі. Устойлівая практыка спецыяльных вытворчасцяў без гарантыяў справядлівага судовага разбору сведчыць пра грубае парушэнне міжнародных абавязкаў Рэспублікі Беларусь у сферы правоў чалавека.

Асаблівая ўвага ў даследаванні нададзена прававому аналізу падставаў, працэдураў і наступстваў спецыяльнай вытворчасці, а таксама ацэнцы яе адпаведнасці міжнародным стандартам правасуддзя. Даследаванне

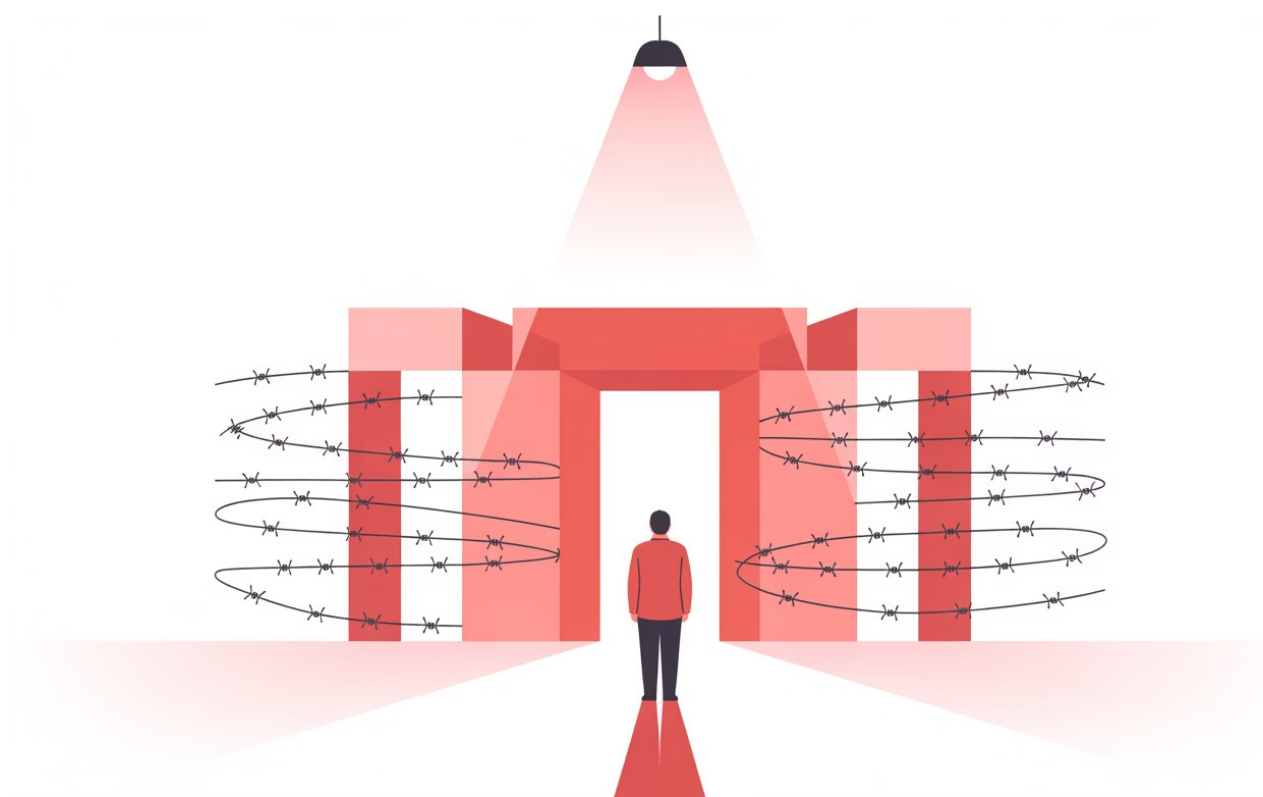
фіксуе адыход ад базавых прынцыпаў крымінальнага працэсу, уключаючы прэзумпцыю невінаватасці, права на абарону і спарборнасць бакоў.

① 1. Гл. п. 38-1 арт. 6 КПК.

2. Юрыдычны тэрмін, які перакладаецца фактычна «ў адсутнасці». Прадугледжвае магчымасць судовага разбору і асуджэння без абвінавачанага.

На падставе праведзенага аналізу робіцца выснова пра кваліфікацыю інстытута спецыяльнай вытворчасці ў крымінальным працэсе Беларусі як формы інстытуцыяналізаванага пераследу, які мае прыкметы злачынстваў супраць чалавечнасці па сэнсе Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда.

Методыка даследавання складалася ў аналізе нацыянальнага заканадаўства, міжнародных стандартаў, вывучэнні адкрытых крыніц, правядзенні інтэрв'ю са сведкамі. Былі прааналізаваныя кейсы ўсіх асобаў, у дачыненні да якіх было прынятае рашэнне пра правядзенне спецыяльнай вытворчасці на стадыі папярэдняга следства Следчым камітэтам Беларусі.

1.1 АНАЛІТЫКА БЕЛАРУСКАГА ЗАКАНАДАЎСТВА ПА СПЕЦЫЯЛЬНАЙ ВЫТВОРЧАСЦІ ЯК ВІДЗЕ КРЫМІНАЛЬНАГА ПРАЦЭСУ

На працягу больш чым двух дзесяцігоддзяў дыктатарскі рэжым у Беларусі выкарыстоўвае механізм прыцягнення да крымінальнай адказнасці ў якасці самага эфектыўнага сродку рэпрэсій, тым самым ізаляючы як прамых апанентаў улады, так і любых непажаданых для яе асобаў.

Законам Рэспублікі Беларусь «Аб змяненні Крымінальна-працэсуальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь» ад 20 ліпеня 2022 года № 199-З у раздзел XIV «Асаблівасці вытворчасці па асобных катэгорыях крымінальных справаў» КПК была ўведзеная новая частка 49-3 «Спецыяльная вытворчасць». Акрамя таго, адпаведныя змены, якія датычацца спецыяльнай вытворчасці, былі ўнесеныя ў многія артыкулы КПК¹.

Да ўвядзення дадзенага інстытута КПК прадугледжваў выпадкі, калі судовы разбор адбываўся без удзелу абвінавачанага (ч. 2 арт. 294 КПК).

Па-першае, судовы разбор магчымы па справах у парадку паскоранай вытворчасці, калі абвінавачаны прызнае сваю віну (па няцяжкіх і асабліва цяжкіх злачынствах) і хадайнічае пра разгляд справы ў яго адсутнасці. Пры гэтым пры скарачэнні тэрміну папярэдняга расследавання абвінавачаны і пацярпелы могуць пагадзіцца на пастанову прысуду без судовага разбору (у парадку завочнай вытворчасці). У такой сітуацыі абвінавачанаму гарантуецца права на працягу дзесяці сутак з моманту атрымання копіі прысуду падаць у суд свае прэрэчанні на прысуд, якія «аўтаматычна» адмяняюць вынесены прысуд, а крымінальная справа павінна быць разгледжаная нанова (арт. 459-2 КПК)

Па-другое, абвінавачаны знаходзіцца па-за межамі Беларусі і ўхіляецца ад яўкі ў судовае паседжанне (п. 2 ч. 2 арт. 294 КПК). То бок, адсутнічала магчымасць правядзення папярэдняга следства без абвінавачанага. Але калі ён знік, то судовае паседжанне можа праводзіцца, у тым ліку з вынясеннем прысуду.

① Былі змененыя: п. 9 ч. 1 арт. 45 КПК, ч. 2 арт. 45 КПК, ч. 3 арт. 47 КПК, ч. 5 арт. 165 КПК, ч. 1 арт. 238 КПК, ч. 1 арт. 280-1 КПК, ч. 2 арт. 294 КПК, арт. 303-1 КПК.

Спецыяльная вытворчасць фактычна з'яўляецца спецыяльнай працэдурай прыцягнення да крымінальнай адказнасці асаблівай катэгорыі асобаў, якія не знаходзяцца на тэрыторыі Беларусі. Неабходна памятаць, што пры гэтым выкарыстоўваецца агульны парадак прыцягнення да крымінальнай адказнасці ў адпаведнасці з працэдурамі, прадугледжанымі ў КПК, з улікам асаблівасцяў, пазначаных у ч. 49-3 КПК. Адпаведна, пры адсутнасці такіх указанняў, мы павінны выкарыстоўваць агульныя нормы КПК. З'яўляючыся фактычна новым інстытутам крымінальнага працэсу, спецыяльная вытворчасць, тым не менш, не атрымала дастатковага аб'ёму прававога рэгулявання: у КПК былі дададзеныя ўсяго чатыры новыя артыкулы.

«**Спецвытворчасць** – гэта такая спецыфічная інавацыя беларускага заканадаўства, у межах якой вырашылі стварыць спецыяльныя спачатку следчыя, потым і судовыя працэдуры для тых, хто знаходзіцца па-за межамі дасяжнасці беларускай так званай праваахоўнай сістэмы з мэтай палітычна матываванага пераследу і вынясення юрыдычных рашэнняў».

Трэба было таксама дэманстратыўна паказаць, што гэтыя людзі, якія сядзяць за мяжой, пра іх ніхто не забыўся. І супраць іх усё роўна нешта можна зрабіць. І, наколькі я разумею, гэта спецыяльная працэдура, яна выкарыстоўваецца да цяжкіх і асабліва цяжкіх злачынстваў у дачыненні да асобаў, якія ў дадзены момант знаходзяцца за межамі Беларусі, але якіх судзяць беларускія суды. То бок па факце – гэта завочная працэдура з завочным судом, якая ўжываецца да дысідэнтаў пакуль, наколькі я разумею.

Я так разумею, спецвытворчасць – гэта калі падазраваны за мяжой, і гэта, так бы мовіць, каб паказаць значнасць справы, і каб усё роўна асудзіць тых людзей. Гэта як спосаб ціску на тых, хто за мяжой. Я не хачу залазіць. Я, вядома, магу знайсці юрыдычную фармулёўку, навошта гэта робіцца, і гэтак далей, але палітычная мэта тут відавочная – працягваць запалохваць і рэпрэсаваць людзей, у той ці іншай ступені нязгодных з рэжымам.

УМОВЫ ЎЗНІКНЕННЯ І АСАБЛІВАСЦІ ПРАВЯДЗЕННЯ СПЕЦЫЯЛЬнай ВYТВОРЧАСЦІ

Спецыяльная вытворчасць ўжываецца да спецыяльнай катэгорыі асобаў, якія валодаюць наступнымі прыкметамі.

ДАСЯГНУЛІ 18 ГАДОЎ НА МОМАНТ ВЫСТАЎЛЕННЯ АБВІНАВАЧАННЯ.

Адзначым, што дадзеная абавязковая прыкмета патэнцыйнага абвінавачанага не адпавядае агульным нормам арт. 27 Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь (далей – КК), па якіх узрост крымінальнай адказнасці за здзяйсненне злачынстваў, па якіх магчымая спецыяльная вытворчасць, складае ў большасці выпадкаў 16 гадоў.

З'ЯЎЛЯЮЦА ГРАМАДЗЯНАМІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ.

Практыка выкарыстання спецыяльнай вытворчасці і праведзеныя намі інтэрв'ю пацвярджаюць факты вынясення прысуду ў парадку спецыяльнай вытворчасці ў дачыненні да грамадзянкі замежнай дзяржавы, што было дакладна вядома органу крымінальнага пераследу.

АБВІНАВАЧВАЮЦА Ў ЗДЗЯЙСНЕННІ ЗЛАЧЫНСТВА, ПРАДУГЛЕДЖАНАГА НАСТУПНЫМІ АРТЫКУЛАМІ:

- Падрыхтоўка альбо вядзенне агрэсіўнай вайны (арт. 122 КК);
- Прапаганда вайны (арт. 123 КК);
- Акт тэрарызму ў дачыненні да прадстаўніка замежнай дзяржавы або міжнароднай арганізацыі (арт. 124 КК);
- Напад на ўстановы, якія карыстаюцца міжнароднай абаронай (арт. 125 КК);
- Акт міжнароднага тэрарызму (арт. 126 КК);
- Генацыд (арт. 127 КК);
- Злачынствы супраць бяспекі чалавецтва (арт. 128 КК);
- Вытворчасць, назапашванне альбо распаўсюджванне забароненых сродкаў вядзення вайны (арт. 129 КК);
- Распальванне расавай, нацыянальнай, рэлігійнай альбо іншай сацыяльнай варожасці або варажнечы (арт. 130 КК);
- Рэабілітацыя нацызму (арт. 130-1 КК);
- Адмаўленне генацыду беларускага народа (арт. 130-2 КК);
- Экацыд (арт. 131 КК);

- Вербоўка, навучанне, фінансаванне і выкарыстанне наймітаў (арт. 132 КК)
- Найміцтва (арт. 133 КК);
- Прымяненне зброі масавага знішчэння (арт. 134 КК);
- Парушэнне законаў і звычаяў вайны (арт. 135 КК);
- Злачынныя парушэнні норм міжнароднага гуманітарнага права падчас узброеных канфліктаў (арт. 136 КК);
- Бяздзейнае альбо аддача злачыннага загаду падчас узброенага канфлікту (арт. 137 КК);
- Акт тэрарызму (арт. 289 КК);
- Пагроза здзяйсненнем акту тэрарызму (ч. 2 арт. 290 КК);
- Фінансаванне тэрарыстычнай дзейнасці (арт. 290-1 КК);
- Садзейнічанне тэрарыстычнай дзейнасці (арт. 290-2 КК);
- Праходжанне навучання ці іншай падрыхтоўкі для ўдзелу ў тэрарыстычнай дзейнасці (арт. 290-3 КК);
- Стварэнне арганізацыі для ажыццяўлення тэрарыстычнай дзейнасці альбо ўдзел у ёй (арт. 290-4 КК);
- Арганізацыя дзейнасці тэрарыстычнай арганізацыі і ўдзел у дзейнасці такой арганізацыі (арт. 290-5 КК);
- Захоп закладніка (арт. 291 КК);
- Захоп будынкаў і збудаванняў (арт. 292 КК);
- Масавыя беспарадкі (арт. 293 КК);
- Выкраданне агнястрэльнай зброі, боепрыпасаў або выбуховых рэчываў (ч. 4 арт. 294 КК);
- Наўмыснае прывядзенне ў непрадатнасць транспартнага сродку або шляхоў зносін (ч. 4 арт. 309 КК);
- Угон альбо захоп з мэтай уgonу чыгуначнага рухомага саставу, паветранага або воднага судна (ч. 3 арт. 311 КК);
- Незаконныя набыццё, захоўванне, выкарыстанне, збыт альбо разбурэнне радыеактыўных матэрыялаў (ч. 3 арт. 322 КК);
- Выкраданне радыеактыўных матэрыялаў (ч. 3 арт. 323 КК);
- Пагроза небяспечным выкарыстаннем радыеактыўных матэрыялаў (ч. 3 арт. 324 КК);
- Незаконны абарот моцнадзейных або атрутных рэчываў (ч. 2 арт. 333 КК);
- Здрада дзяржаве (арт. 356 КК);

- Змова ці іншыя дзеянні, учыненыя з мэтай захопу дзяржаўнай улады (арт. 357 КК);
- Шпіянаж (арт. 358 КК);
- Агентурная дзейнасць (арт. 358-1 КК);
- Акт тэрарызму ў дачыненні дзяржаўнага або грамадскага дзеяча (арт. 359 КК);
- Дыверсія (арт. 360 КК);
- Заклікі да мер абмежавальнага характару (санкцый), іншых дзеянняў, накіраваных на прычыненне шкоды нацыянальнай бяспецы Рэспублікі Беларусь (арт. 361 КК), а таксама іншага злачынства, якое ўтварае з ім сукупнасць.

Пры гэтым КПК дае права органам крымінальнага пераследу праводзіць спецыяльную вытворчасць і ў іншых выпадках. Таксама не ўдакладняецца, чаго тычацца «іншыя выпадкі», і ці будуць яны датычыцца абвінавачання ў здзяйсненні злачынстваў, прадугледжаных іншымі артыкуламі КК, або да іншай грамадзянскай прыналежнасці абвінавачанага, ці да іншых умоваў (напрыклад, адсутнасць запыту ў замежную дзяржаву пра выдачу абвінавачанага). Такія шырокія паўнамоцтвы органаў крымінальнага пераследу даюць ім магчымасць пачынаць адмысловую вытворчасць па любой адвольнай прыкмеце.

КПК прадугледжвае тэрмін у дзесяць сутак, на працягу якога пракурор прымае рашэнні пра дачу згоды на правядзенне спецыяльнай вытворчасці. Пры гэтым такая пастанова павінна быць яму дадзена не пазней за пятнаццаць сутак да заканчэння тэрміну папярэдняга следства¹.

Для пачатку спецыяльнай вытворчасці неабходная сукупнасць наступных умоваў.

Абвінавачаны адпавядае вышэйназваным намі крытэрам;

Ёсць пастанова следчага (са згоды пракурора) або пракурора (па крымінальнай справе, якая знаходзіцца ў яго вытворчасці) пра спецыяльную вытворчасць;

Замежная дзяржава адмовіла ў выдачы ці пакінула на працягу шасці месяцаў без адказу просьбу Беларусі пра выдачу абвінавачанага па спецыяльнай вытворчасці. Гэтая ўмова прадугледжвае, што спецыяльная вытворчасць можа быць ужытая не адразу ж пасля завядзення крымінальнай справы або прызнання той ці іншай асобы абвінавачанай па канкрэтнай справе.

③ Гл. ч. 4 арт. 468-25 КПК.

Асаблівасцю спецыяльнай вытворчасці з'яўляецца тое, што органы крымінальнага пераследу не абавязаны ў кожным выпадку, які адпавядае вышэйназваным умовам, ініцыяваць пачатак спецыяльнай вытворчасці, то бок такія паўнамоцтвы залежаць ад меркавання канкрэтнага органа. Пры гэтым практыка ініцыявання спецыяльнай вытворчасці паказвае выключна палітычны характар пераследу апанентаў дыктатарскага палітычнага рэжыму Беларусі.

У ПАСТАНОВЕ ПРА ПРАВЯДЗЕННЕ СПЕЦЫЯЛЬНАЙ ВЫТВОРЧАСЦІ ПАВІННЫ БЫЦЬ ПАЗНАЧАНЫЯ:

- Час і месца яе складання, кім складзена
- Прозвішча, уласнае імя і імя па бацьку абвінавачанага
- Абставіны грамадска небяспечнага дзеяння, здзейсненага абвінавачаным
- Крымінальны закон (пункт, частка, артыкул), які прадугледжвае адказнасць за дадзенае грамадска небяспечнае дзеянне
- Звесткі аб знаходжанні абвінавачанага па-за межамі Рэспублікі Беларусь
- Абставіны, якія сведчаць аб тым, што абвінавачаны ўхіляецца ад яўкі ў орган крымінальнага пераследу
- звесткі пра адмову замежнай дзяржавы ў выдачы абвінавачанага для ажыццяўлення крымінальнага пераследу або пра тое, што на працягу шасці месяцаў з моманту накіравання Генеральнай пракуратурай органу замежнай дзяржавы просьбы пра выдачу асобы для ажыццяўлення крымінальнага пераследу згода замежнай дзяржавы на выдачу абвінавачанага (пры іх наяўнасці) не была атрыманая¹

Было апавяшчэнне, потым было паведамленне таксама ў Тэлеграм-каналах пра тое, што спыненая вытворчасць па справе. І потым было паведамленне, што прызначаны суд, ну і ўсё. Ты, у прынцыпе, не атрымліваеш увагуле ніякай інфармацыі

Не можам мы атрымаць доступ да дакументаў, у якіх змяшчаецца сутнасць абвінавачання

¹ Гл. ч. 1 арт. 468-26 КПК.

“ Я дагэтуль не ведаю, у чым мяне абвінавацілі канкрэтна. То бок, я бачыў гэтыя чатыры артыкулы Крымінальнага кодэкса, аднак я дагэтуль знаходжуся ў няведанні, якія канкрэтна факты мне ставяць у віну. То бок, была гэтая заява Следчага камітэта, ... яна была вельмі нейкай, па-першае, казачнай, а, па-другое, выключна шырокай. Там былі нейкія агульныя рэчы. А што канкрэтна ставіцца ў віну, якія канкрэтна факты ёсць, на падставе якіх мяне ў гэтым усім абвінавачваюць, я дагэтуль не ведаю.

”

“ Я патрабаваў захавання сваіх правоў, якія мне не былі гарантаваныя, з таго пункту гледжання, што вінаватым я сябе не лічу, і нават не ведаю, у чым мяне абвінавачваюць. Ніякай экстрэмісцкай дзейнасцю, і па ўсіх тых артыкулах, у якіх мяне абвінавачваюць, я не лічу сябе вінаватым, паколькі нічога такога я не рабіў

”

Пры ўсёй супярэчлівасці спецыяльнай вытворчасці заканадаўца паспрабаваў забяспечыць правы на абарону абвінавачаных па гэтай катэгорыі крымінальных справаў. Удзел абаронцы пры вытворчасці папярэдняга следства і судовага разбору пры пачатку спецыяльнай вытворчасці прызнаецца абавязковым з моманту вынясення пастановы пра правядзенне спецыяльнай вытворчасці (яе ўзгаднення). Пры гэтым абвінавачаны не можа адмовіцца ад абаронцы¹.

① Гл. п. 9 ч. 1 арт. 45 КПК.

Абаронца пры вытворчасці ў парадку спецыяльнай вытворчасці валодае шэрагам дадатковых паўнамоцтваў:

- атрымліваць копію пастановы пра правядзенне спецыяльнай вытворчасці;
- фактычна асабіста ён рэалізуе асноўныя асабістыя правы абвінавачанага: атрымлівае копіі ўсіх працэсуальных дакументаў, якія мусяць быць уручаныя абвінавачанаму, а таксама ўсе апавяшчэнні, якія закранаюць яго правы і інтарэсы¹

Дадзеная роля абаронцы з'яўляецца змешваннем працэсуальных статусаў абвінавачанага і яго абаронцы, грубым парушэннем асноўных прынцыпаў крымінальнага працэсу.

Неабходна ўлічваць фактычна адсутнасць надання юрыдычнай дапамогі абвінавачаным па гэтай катэгорыі справаў. Фармальны ўдзел абаронцы ў спецыяльнай вытворчасці накіраваны толькі на наданне абвінаваўчаму прысуду па дадзеных справах (практыка па дадзенай катэгорыі справаў паказвае 100% статыстыку абвінаваўчых прысудаў) большай «легітымнасці», пры гэтым прадстаўнікі дыктатарскага рэжыму спасылаюцца на рэалізацыю ўсіх правоў асобы, якая прыцягваецца да адказнасці, праз дэлегаванне яго правамоцтваў на абаронцу.

Аднак практыка паказвае, што адвакаты па прызначэнні органа крымінальнага пераследу нават не выходзяць на кантакт са сваімі падабароннымі. Гэтыя абставіны пацвярджаюцца і праведзенымі намі дакументаваннямі, у якіх апытаныя адзначаюць, што не мелі магчымасці камунікаваць канфідэнцыйна са сваім абаронцам, што ім фактычна нічога не вядома пра абставіны крымінальнай справы.

Я прасіла дакументы ў суда, пра тое, што ж я там нарабіла. Але суд адказаў, што яны далі ўсе дакументы адвакатцы ў Беларусі, гэтай вось, прызначанай судом, рэжымам, сістэмай. Я знайшла яе і мэйл, і нумар тэлефона, але яна ніякім чынам ні на што не адказвала. Я таксама пісала лісты афіцыйныя, яна таксама не адказвала, ніхто не рэагаваў

Гэта ўсё выглядае як зусім цынічныя рэпрэсіі. То бок, зроблены фасад, нейкі выгляд таго, што ёсць прававая дзяржава, і ёсць нават адвакат. Але дадзеная адвакатка ніякім чынам са мной не камунікавала. То бок, ад яе не было ніякай інфармацыі

③ Гл. ч. 2 арт. 468-26 КПК, ч. 4 арт. 468-27 КПК.

“ Яна [адвакатка] ніяк не ведала маёй пазіцыі, ніякім чынам, я нават не ведаю, на падставе чаго яна мяне нібыта павінна была абараняць. Нікай камунікацыі не было. І мне незразумела, што яна там рабіла, і ці казалася яна ўвогуле нешта.

”

“ Я лічу, што яна [абаронца] не выконвала мае правы, паколькі яна не дзялілася са мной інфармацыяй. Я абсалютна не ведаю, што яна казалася на судзе; я не ведаю, ці прызнала яна віну ад маёй асобы. Я лічу, што сам факт таго, што я не ведаю, што яна казалася ў судзе, ужо цалкам перакрэслівае магчымасць таго, што яна выконвала мае правы.

”

“ Мне была прызначаная адвакатка. Я спрабавала з ёй звязацца, але яна са мной не размаўляла. Прычым. Я ёй дасылала запыт па электроннай пошце з просьбай адрэагаваць нейкім чынам, падзяліцца матэрыяламі... Прычым прапаноўвала паразмаўляць у абсалютна любым мэсэнджары, дзе ёй будзе зручна. Больш за тое, быў момант, калі я дасылала яшчэ і фізічныя лісты ёй, але ліст вярнуўся як незапатрабаваны. Пры гэтым я лічу, што ён быў відавочна ўскрыты, як бы прачытаны, але вярнуўся.

”

Такім чынам, абвінавачаны ў спецыяльнай вытворчасці пазбаўлены магчымасці ўдзельнічаць у крымінальным працэсе ў якой-небудзь форме, нават праз свайго абаронцу. Гэтыя абставіны сведчаць пра грубае парушэнне прынцыпаў саборнасці працэсу і забеспячэння правоў на абарону.

“ Я лічу, што суд не выконваў мае правы як абвінавачанага, паколькі ён не забяспечваў магчымасці ні азнаёміцца з дакументамі, ні азнаёміцца з абвінавачаннем, ні зразумець сутнасць абвінавачвання, ні ўдзельнічаць у гэтым працэсе для таго, каб, магчыма, абараняць свае правы. Мне здаецца, што ўсе мае правы, якія маглі быць парушаныя судом у гэтай справе, былі парушаныя. Можна, толькі фармальна прысутнасць абаронцы, якога прызначыў суд. Я не магу быць упэўненым, што гэты абаронца сапраўды мяне бараніў. Магчыма, ён стаў на бок суда. Я не ведаю, магчыма, ён сказаў, маўляў, “сапраўды, падабаронны не хоча супрацоўнічаць, ён такі нягоднік”. Не бачу ніводнага права, якое б суд тут не парушыў.

”

У адрозненне ад агульнага парадку апавяшчэння пад подпіс абвінавачанага на ўсіх важных этапах следства і суда, у спецыяльнай вытворчасці прадугледжана, што ўся такая інфармацыя размяшчаецца на афіцыйным інтэрнет-сайце органа крымінальнага пераследу або суда, не пазней за адзін працоўны дзень з даты прыняцця адпаведнага рашэння. Пры гэтым абвінавачаны лічыцца апавешчаным пра вышэйназваную інфармацыю на наступны дзень пасля яе публікацыі ў Інтэрнэце¹

Але адказаў больш я не атрымліваў да канца ўсяго гэтага працэсу: ні ад суда, ні ад адваката.

Пры гэтым раздзел сайта Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь пад назвай «Спецыяльная вытворчасць»² не дасяжны з-за межаў Беларусі, хаця логіка пабудовы ўсёй працэдуры спецыяльнай вытворчасці гаворыць пра тое, што патэнцыйныя абвінавачаныя заўсёды знаходзяцца за межамі Беларусі. Вядома ж, дадзеную забарону можна абысці шляхам выкарыстання VPN, аднак такая магчымасць не забяспечвае доступ нават да базавай інфармацыі пра судовы працэс.

Мяне адправілі ў інтэрнет, каб я там шукаў усе магчымыя дадзеныя пра час, месца правядзення гэтых працэсаў. Мяне не задаволіў адказ, паколькі я лічу, што з пункту гледжання любых працэдураў і любых стандартаў, мінімальнае права абвінавачанага – ведаць, у чым яго абвінавачваюць. Мне падаецца, што гэта проста асновы нейкія працэсу юрыдычнага.

Уся інфармацыя пра суд – выключна з публічных крыніцаў.

Я даведалася з медыя. Апублікавалі на канале спецвытворчасці.

Даведаўся пра гэтую працэдуру ў сродках масавай інфармацыі. Да гэтага я асабліва пра яе не чуў, паколькі гэта дастаткова новая працэдура, якая якраз была ўведзеная пасля падзеяў 2020 года, калі многія людзі, якія падтрымлівалі дэмакратычныя перамены ў Беларусі, з'ехалі за мяжу.

① 1. Гл. ч. 3 арт. 468-27 КПК.

2. <https://court.gov.by/ru/1/specialnoe/proizvodstvo/po/ugolovnim/delam/>

КПК змяшчае падставы па фактычнай адмене працэдуры спецыяльнай вытворчасці на дасудовай стадыі пры затрыманні абвінавачанага, выдачы яго замежнай дзяржавай або добраахвотным з'яўленні ў орган крымінальнага пераследу¹. У дадзенай сітуацыі прыцягненне да адказнасці адбываецца ў звычайным парадку.

Парадак судовага разбору ў спецыяльнай вытворчасці агульны, за выключэннем абавязковага ўдзелу пракурора і абаронцы.

Ніякіх дакументаў, ніякіх дэталей мы не атрымалі, сутнасць справы мне невядомая да сённяшняга дня. Я ведаю толькі абвінавачванні – [...] крымінальных артыкулаў. І я не ведаю ніякіх іншых дэталей.

Калі пачаўся суд, ніякай камунікацыі не было, ніякіх магчымасцяў прысутнічаць па відэаканферэнцыі ці па відэасувязі не было.

Заяўлялі адвод [суду], але ніякіх рэакцый, вядома, ад суда не было. Мы адразу ж падрыхтавалі з маім адвакатам, які за мяжой, апеляцыю.

"[Суд] – на вашу заяву ад [...] года паведамляе, што дзейным крымінальна-працэсуальным заканадаўствам не прадугледжаны разгляд крымінальнай справы ў парадку спецыяльнай вытворчасці з удзелам абвінавачанага з дапамогай выкарыстання відэаканферэнцсувязі". Што, у прынцыпе, дастаткова дзіўна, паколькі для звычайных справаў відэаканферэнцсувязь прадугледжаная, а для справаў па спецыяльнай вытворчасці, для людзей, якія яўна за мяжой і наўрад ці збіраюцца вяртацца ў Беларусь, вось там яе не прадугледжана.

Пры гэтым КПК прадугледжвае магчымасць допыту ўдзельнікаў працэсу, апазнанне асобаў і (ці) аб'ектаў падчас судовага разбору з выкарыстаннем сістэмаў відэаканферэнцсувязі².

- ① 1. Гл. ч.ч. 6 і 7 арт. 468-25 КПК.
2. Гл.ч. 3 арт. 286 КПК, п. 1 ч. 1 арт. 343-1 КПК.

СПЕЦЫЯЛЬНАЯ ВЫТВОРЧАСЦЬ СПЫНЯЕЦЦА І КРЫМІНАЛЬНАЯ СПРАВА РАЗГЛЯДАЕЦЦА ПА ЗВЫЧАЙНЫМ ПАРАДКУ, КАЛІ АБВІНАВАЧАНЫ:

ЗАТРЫМАННЕ

Быў затрыманы ў Рэспубліцы Беларусь

ВЫДАЧА

Быў выдадзены замежнай дзяржавай Беларусі для ажыццяўлення крымінальнага пераследу

ДОБРААХВОТНАЯ ЯЎКА

Добраахвотна з'явіўся ў орган крымінальнага пераследу

Такая сітуацыя магчымая да моманту выдалення суда ў дарадчы пакой для вынясення прысуду.¹

Акрамя таго, у абвінавачанага, у дачыненні да якога вынеслі прысуд у парадку спецыяльнай вытворчасці, не застаецца магчымасці абскардзіць прысуд не толькі па сутнасці, бо ён не знаёмы з матэрыяламі крымінальнай справы і ў яго няма магчымасці азнаёміцца з тэкстам прысуду, але і па фармальных падставах. Так, пры абскарджванні прысуду, які набыў законную моц, у парадку касацыйнай ці нагляднай вытворчасцяў, да скаргі неабходна прыкладаць арыгінал прысуду.²

Мы прааналізавалі нарматыўнае рэгуляванне інстытута спецыяльнай вытворчасці ў крымінальным працэсе Беларусі і прыйшлі да высновы: гэтае рэгуляванне супярэчыць асноўным прынцыпам крымінальнага працэсу, якія разглядаюцца як у дактрыне, так і ў самім КПК Беларусі.

① 1. Гл. ч. 2 арт. 468-28 КПК.

2. Гл. ч. 2 арт. 409 КПК, ч. 2 арт. 417-16 КПК.

ЛІЧЫМ, ШТО ПРАВЯДЗЕННЕ ПРАЦЭДУРЫ СПЕЦЫЯЛЬнай ВЫТВОРЧАСЦІ ў ЦЯПЕРАШНІ ЧАС СУПРЭЧЫЦЬ НАСТУПНЫМ ПРЫНЦЫПАМ КРЫМІНАЛЬнага ПРАЦЭСУ:

1. АЖЫЦЦЯЎЛЕННЕ ПРАВАСУДДЗЯ НА АСНОВЕ СПАБОРНАСЦІ І РОЎНАСЦІ БАКОЎ (АРТ. 24 КПК)

Закон усталёўвае, што правасуддзе ажыццяўляецца на аснове спаборнасці і роўнасці бакоў абвінавачання і абароны. Акрамя таго, бакі ў судовым разглядзе карыстаюцца роўнымі правамі па наданні і даследаванні доказаў, заяве хадайніцтваў, выказванні меркавання па любым пытанні, якое мае значэнне па крымінальнай справе; удзеле ў судовых спрэчках. Пры гэтым менавіта суд павінен ствараць неабходныя ўмовы для ажыццяўлення дадзеных бакам правоў і выканання імі працэсуальных абавязкаў. Аднак практыка пераследу беларусаў праз працэдуру спецыяльнай вытворчасці сведчыць, што абвінавачаны ўвогуле выключаны з удзелу ў крымінальным працэсе, хоць менавіта ён і з'яўляецца бокам абароны ў судзе, менавіта ён можа ў поўным аб'ёме рэалізоўваць усе працэсуальныя правы.

2. ЗАБЕСПЯЧЭННЕ ПАДАЗРАВАНАМУ, АБВІНАВАЧАНАМУ ПРАВА НА АБОРОНУ (АРТ. 17 КПК)

Згодна з гэтым прынцыпам, падазроны, абвінавачаны маюць права на абарону. Гэтае права яны могуць ажыццяўляць як асабіста, так і з дапамогай абаронцы. Пры гэтым орган крымінальнага пераследу і суд абавязаныя растлумачыць падазраванаму, абвінавачанаму іх правы і забяспечыць магчымасць абараняцца ўсталяванымі законам сродкамі і спосабамі, а таксама забяспечыць ахову іх асабістых і маёмасных правоў. Фактычна ж абвінавачаны не можа сябе абараняць як самастойна, так і праз абаронцу, прызначанага органам крымінальнага пераследу ці судом. Фактычна абаронцы па прызначэнні дзяржавы не звязваюцца са сваімі падабароннымі, не ўзгадняюць з імі пазіцыю па справе, а іх удзел зводзіцца да фармальнай прысутнасці на судовым паседжанні.

3. РОЎНАСЦЬ ГРАМАДЗЯН ПЕРАД ЗАКОНАМ І РОЎНАСЦЬ АБАРОНЫ ІХ ПРАВОЎ І ЗАКОННЫХ ІНТАРЭСАЎ (АРТ. 20 КПК).

Гэты прынцып дастаткова шырока задэклараваны ў крымінальным працэсе Беларусі. Па-першае, усе асобы, якія ўдзельнічаюць у крымінальным працэсе, роўныя перад законам і нарматыўна маюць права без усялякай дыскрымінацыі на роўную абарону іх правоў і законных інтарэсаў. Па-другое, вытворчасць па крымінальнай справе ажыццяўляецца на аснове роўнасці грамадзянаў перад законам, незалежна ад іх паходжання, сацыяльнага, службовага і маёмаснага становішча, расавай і нацыянальнай прыналежнасці, палітычных і іншых перакананняў, дачынення да рэлігіі, полу, адукацыі, мовы, роду і характару заняткаў, месца жыхарства і іншых абставінаў. Відавочным з'яўляецца той факт, што абвінавачаны ў працэдуры спецыяльнай вытворчасці абмежаваны ў рэалізацыі сваіх правоў з прычыны рэпрэсіўнага характару самога інстытута і немагчымасці рэальна ажыццявіць свае правы. Практыка ўжывання спецыяльнай вытворчасці паказвае на відавочна дыскрымінацыйны характар як выбару асобаў, якія прыцягваюцца да адказнасці, так і злачынстваў, якія ім ставяцца ў віну іносяць палітычна матываваны кантэкст.

4. ЗАБЕСПЯЧЭННЕ АБАРОНЫ ПРАВОЎ І СВАБОД ГРАМАДЗЯНАЎ (АРТ. 10 КПК).

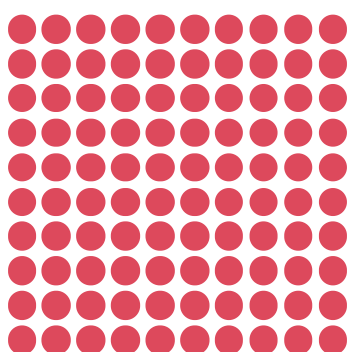
Згодна з ім суд і орган крымінальнага пераследу абавязаныя забяспечваць абарону правоў і свабодаў асобаў, якія ўдзельнічаюць у крымінальным працэсе, ствараць прадугледжаныя КПК умовы для яе ажыццяўлення, своєчасова прымаць меры па задавальненні законных патрабаванняў удзельнікаў крымінальнага працэсу. Пры гэтым ніхто не можа быць прымушаны да адмовы ад сваіх правоў. У сваю чаргу, усталяваны парадак прыцягнення да крымінальнай адказнасці з дапамогай інстытута спецыяльнай вытворчасці парушае базавыя правы абвінавачанага – права на абарону, права ведаць, у чым ён абвінавачваецца; права на спародны працэс, права на ўдзел у крымінальным працэсе.

5. УСЕБАКОВАЕ, ПОЎНАЕ І АБ'ЕКТЫЎНАЕ ДАСЛЕДАВАННЕ АБСТАВІНАЎ КРЫМІНАЛЬНАЙ СПРАВЫ (АРТ. 18 КПК).

Гэты прынцып усталёўвае, што суд, захоўваючы аб'ектыўнасць і бесстароннасць, забяспечвае бакам абвінавачання і абароны неабходныя ўмовы для рэалізацыі іх правоў. Дадзены абавязак суда, на фоне няспыннага палітычнага пераследу ў Беларусі ўсіх асобаў, нязгодных з дзейным рэжымам, не выконваецца нават на ўзроўні нарматыўнага рэгулявання інстытута спецыяльнай вытворчасці.

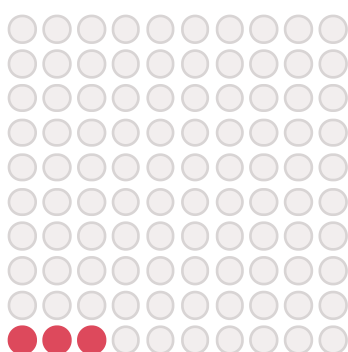
1.2. ПРАКТЫКІ ВЫКАРЫСТАННЯ СПЕЦЫЯЛЬнай ВЫТВОРЧАСЦІ ў БЕЛАРУСІ

Па стане на 1 траўня 2025 года спецыяльная вытворчасць як спецыяльная працэдура прыцягнення да крымінальнай адказнасці выкарыстоўвалася ў дачыненні да 147 чалавек. Пры гэтым у дачыненні да трох асобаў (**Пракоп'еў В., Дабравольскі А., Чахоўскі А.**) крымінальныя справы перадаваліся ў спецыяльную вытворчасць двойчы. Такім чынам, у цяперашні момант спецыяльная вытворчасць ужытая да 144 асобаў. Часавы перыяд выкарыстання спецыяльнай працэдуры – з 26 верасня 2022 года па 3 чэрвеня 2025 года.

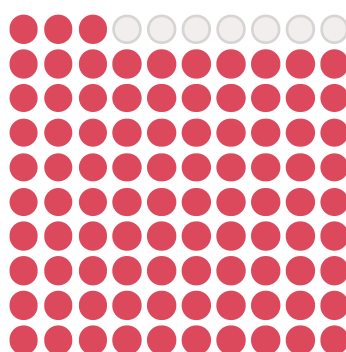
144

**БЕЛАРУСЫ ўжо былі
асуджаныя завочна**

3

**Чалавекі ў межах
спецвытворчасці былі
асуджаныя двойчы**

93

**БЕЛАРУСАМ
выстаўленыя
абвінавачванні
паводле арт. 468-25**

Неабходна адзначыць, што са **147 асобаў**, у дачыненні да якіх заводзілася спецыяльная вытворчасць, толькі 93 ставіліся ў віну злачынствы, прадугледжаныя п. 1 ч. 2 арт. 468-25 КПК (у тым ліку па сукупнасці з іншымі злачынствамі).

Астатнім 55 асобам ставіліся ў віну склады злачынства, прадугледжаныя рознымі артыкуламі (лічбамі паказваецца колькасць асобаў, якім ставяць у віну дадзены склад злачынства):

Арт. 188 КК

Распаўсюд загадзя ілжывых, ганебных для іншай асобы звестак (паклёп) у інфармацыі, размешчанай у глабальнай кампютарнай сетцы Інтэрнет — 3 выпадкі.

Ч. 2 АРТ. 191 КК

Перашкода працы Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў, камісій па рэферэндуме, здзейсненае з выкарыстаннем пагрозы і іншым спосабам групай асобаў па папярэдняй змове — 4 выпадкі.

Ч. 3 АРТ. 203-1 КК

Наўмысны незаконны распаўсюд інфармацыі пра персанальныя дадзеныя іншай асобы без яе згоды, які прывёў да нанясення істотнай шкоды правам, свабодам і законным інтарэсам грамадзяніна, здзейснены ў дачыненні да асобы ў сувязі з ажыццяўленнем ёй службовай дзейнасці — 2 выпадкі.

Ч. 3 АРТ. 209 КК

Махлярства, здзейсненае ў буйным памеры, паўторна — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 14, Ч. 4 АРТ. 209 КК

Замах на махлярства, здзейсненае ў асабліва буйным памеры, паўторна — 1 выпадак.

Ч. 4 АРТ. 209 КК

Махлярства, здзейсненае ў асабліва буйным памеры — 2 выпадкі.

Ч. 3 АРТ. 210 КК

Завалоданне маёмасцю ў буйным памеры, здзейсненае службовай асобай з выкарыстаннем сваіх службовых паўнамоцтваў — 1 выпадак.

Ч. 4 АРТ. 228 КК

Незаконнае перамяшчэнне праз мытную мяжу Еўразійскага эканамічнага саюза ў буйным памеры наяўных грашовых сродкаў, здзейсненае арганізаванай групай — 1 выпадак.

Ч. 2 АРТ. 240 КК

Наўмыснае павелічэнне неплацежаздольнасці юрыдычнай асобы, здзейсненае службовай асобай, заснавальнікам (удзельнікам) гэтай юрыдычнай асобы ў асабістых інтарэсах і ў інтарэсах іншых асобаў, што пацягнула нанясенне шкоды ў асабліва буйным памеры (у рэдакцыі Законаў Рэспублікі Беларусь ад 20.07.2007 № 274-3 і ад 09.01.2019 № 171-3 — 1 выпадак.

Ч. 2 АРТ. 243 КК

Ухіленне ад выплаты сумаў падатку на прыбытак шляхам наўмыснага заніжэння падатковай базы, у тым ліку праз унясенне ў падатковую дэкларацыю (разлік) па падатку на прыбытак заведама ілжывых звестак, што пацягнула за сабой нанясенне шкоды ў асабліва буйным памеры (у рэдакцыі Закона Рэспублікі Беларусь) Беларусь ад 09.01.2019 №171-3) — 3 выпадкі.

Ч. 2 АРТ. 243 КК

Ухіленне ад выплаты сумаў падатку на нерухомасць і падатку на дададзеную вартасць – ПДВ – шляхам утойвання падатковай базы. У тым ліку праз ухіленне ад падачы падатковай дэкларацыі (разліку) па падатку на нерухомасць і ПДВ, а таксама ўхіленне ад выплаты сумаў падатку на нерухомасць, ПДВ і падатку на прыбытак шляхам наўмыснага заніжэння падатковай базы. У тым ліку праз унясенне ў падатковую дэкларацыю (разлік) па падатку на нерухомасць, ПДВ і падатку на прыбытак заведама непраўдзівых звестак, што пацягнула нанясенне шкоды ў асабліва буйным памеры (у рэдакцыі Закона Рэспублікі Беларусь ад 09.01.2019 №171-3) — 1 выпадак.

Ч. 2 АРТ. 243 КК

Ухіленне ад выплаты падаткаў, збораў — 1 выпадак.

Ч. 3 АРТ. 243 КК

Ухіленне ад выплаты падаткаў, збораў — 1 выпадак.

Ч. 2 АРТ. 243-1 КК

Ухіленне ад выканання абавязкаў падатковага агента па пералічэнні падаткаў, збораў — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 243-3 КК

Ухіленне ад выплаты страхавых унёскаў — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 340 КК

Свядома ілжывае паведамленне пра рыхтаванне выбуху — 1 выпадак.

Ч. 2 АРТ. 340 КК

Свядома ілжывае паведамленне пра рыхтаванне выбуху, здзейсненае паўторна — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 342 КК

Актыўны ўдзел у групавых дзеяннях, якія груба парушаюць грамадскі парадак і спалучаныя з відавочным непадпарадкаваннем законным патрабаванням прадстаўнікоў улады і пацягнулі парушэнне працы транспарту, прадпрыемстваў, устаноў пры адсутнасці прыкметаў больш цяжкага злачынства — 9 выпадкаў.

Ч. 2 АРТ. 342 КК

Іншая падрыхтоўка асобаў для ўдзелу ў групавых дзеяннях, якія груба парушаюць грамадскі парадак, фінансаванне і іншае матэрыяльнае забеспячэнне такой дзейнасці пры адсутнасці прыкметаў больш цяжкага злачынства — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 361-1 КК

Кіраўніцтва экстрэмісцкім фарміраваннем — 4 выпадкі.

Ч. 2 АРТ. 361-1 КК

Стварэнне экстрэмісцкага фармавання і кіраванне такім фармаваннем, здзейсненае паўторна — 1 выпадак.

Ч. 3 АРТ. 361-1 КК

Уваходжанне асобы ў склад экстрэмісцкага фармавання ў мэтах здзяйснення злачынстваў экстрэмісцкай скіраванасці (удзел у экстрэмісцкім фармаванні) — 6 выпадкаў.

Ч. 1 АРТ. 361-2 КК

Наданне грашовых сродкаў любым спосабам для свядомага забеспячэння экстрэмісцкай дзейнасці— 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 13 І Ч. 1 АРТ. 361-3 КК

Падрыхтоўка да ўдзелу грамадзяніна Рэспублікі Беларусь на тэрыторыі замежнай дзяржавы ва ўзброеным фармаванні аднаго з супраціўных бакоў, да ўдзелу ва ўзброеным канфлікце і ваенных дзеяннях без паўнамоцтва дзяржавы і пры адсутнасці прыкметаў злачынства, прадугледжанага арт. 133 КК Рэспублікі Беларусь — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 361-3 КК

Удзел грамадзяніна Рэспублікі Беларусь на тэрыторыі замежнай дзяржавы ва ўзброеным фармаванні аднаго з супраціўных бакоў, а таксама ўдзел ва ўзброеным канфлікце, ваенных дзеяннях без паўнамоцтва дзяржавы і пры адсутнасці прыкметаў злачынства, прадугледжанага арт. 133 КК Рэспублікі Беларусь — 3 выпадкі.

Ч. 2 АРТ. 361-3 КК

Вербаванне грамадзянаў Рэспублікі Беларусь для ўдзелу на тэрыторыі замежнай дзяржавы ва ўзброеным фармаванні аднаго з супраціўных бакоў, ва ўзброеным канфлікце, ваенных дзеяннях, пры адсутнасці прыкметаў злачынства, прадугледжанага артыкулам 132 КК Рэспублікі Беларусь — 1 выпадак.

Ч. 1 І Ч. 2 АРТ. 361-4 КК

Іншае садзейнічанне экстрэмісцкай дзейнасці — 18 і 3 адпаведна.

Ч. 2 АРТ. 361-4 КК

Іншае садзейнічанне экстрэмісцкай дзейнасці, здзейсненае паўторна — 14 выпадкаў.

АРТ. 361-5 КК

Праходжанне асобай навучання і іншай падрыхтоўкі, свядома для навучэнца, якія маюць мэтай яго далейшы ўдзел у экстрэмісцкай дзейнасці — 4 выпадкі.

Ч. 2 АРТ. 363 КК

Супраціў супрацоўніку органаў унутраных спраў ці іншай асобе, якая ахоўвае грамадскі парадак, спалучаны з ужываннем гвалту — 1 выпадак.

АРТ. 364 КК

Гвалт або пагроза ўжывання гвалту ў дачыненні да супрацоўніка органаў унутраных спраў — 2 выпадкі.

АРТ. 364 КК

Пагроза ўжывання гвалту ў дачыненні да супрацоўніка органаў унутраных спраў у мэтах перашкоды яго законнай дзейнасці, прымусу да змянення характару гэтай дзейнасці і з помсты за выкананне службовай дзейнасці — 2 выпадкі.

Ч. 1 АРТ. 366 КК

Пагроза ўжывання гвалту ў дачыненні да службовай асобы з помсты за выкананне службовых абавязкаў — 1 выпадак.

Ч. 1 АРТ. 368 КК

Публічная абраза прэзідэнта Рэспублікі Беларусь — 3 выпадкі.

АРТ. 369 КК

Публічная абраза прадстаўніка ўлады ў сувязі з выкананнем ім службовых абавязкаў — 4 выпадкі.

АРТ. 369 КК

Публічная абраза прадстаўніка ўлады ў сувязі з выкананнем ім службовых абавязкаў (у рэдакцыі Закона Рэспублікі Беларусь ад 05.01.2015 № 241-3 — 2 выпадкі.

АРТ. 369-1 КК

Дыскрэдытацыя Рэспублікі Беларусь — 1 выпадак.

СТ. 370 КК

Здзек з Дзяржаўнага герба Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага сцяга Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь — 4 выпадкі.

СТ. 391 КК

Абраза суддзі ў сувязі з ажыццяўленнем ім правасуддзя — 2 выпадкі.

Ч. 3 АРТ. 424 КК

Наўмыснае насуперак інтарэсам службы здзяйсненне службовай асобай з карыслівай і іншай асабістай зацікаўленасці дзеянняў з выкарыстаннем сваіх службовых паўнамоцтваў, якія пацягнулі нанясенне істотнай шкоды правам і законным інтарэсам грамадзянаў, дзяржаўным і грамадскім інтарэсам, цяжкія наступствы – злоўжыванне ўладай ці службовымі паўнамоцтвамі— 1 выпадак.

Аналіз адкрытых крыніцаў, у тым ліку сродкаў масавай інфармацыі, прыводзіць да адназначнай высновы, што ў дачыненні да 53 асобаў спецыяльная вытворчасць ужывалася выключна ў якасці пераследу па палітычных матывах. Пры гэтым рэжым Беларусі выкарыстоўвае як выключна «палітычныя» склады злачынстваў (часцей за ўсё – «антыэкстрэмісцкія» арт. арт. 361-1 – 361-5 КК), так і склады злачынстваў супраць парадку ажыццяўлення эканамічнай дзейнасці (напрыклад, арт. 228 КК – кантрабанда, арт. 243 КК –

ухіленне ад выплаты сумаў падаткаў, збораў; супраць уласнасці (крадзеж шляхам злоўжывання службовымі паўнамоцтвамі – арт. 210 КК); супраць грамадскай бяспекі (напрыклад, арт.арт. 340 і 342 КК); супраць парадку кіравання (напрыклад, арт.арт. 364, 368, 369 КК).

Толькі два выпадкі ўжывання працэдуры спецыяльнай вытворчасці тычацца агульнакрымінальных злачынстваў, здзейсненых да падзеяў жніўня 2020 года ў дачыненні да:

- **Бядрыцкага В.Я.**¹ па ч. 3 і ч. 4 арт. 209 КК (2016-2018 г.г.)²;
- **Волаха І.П.** па ч. 2 арт. 240 КК і ч. 3 арт. 424 КК (2016-2020 г.г.)³

Агулам у перыяд з 18 студзеня 2023 года па 30 красавіка 2025 года вынесеныя прысуды ў дачыненні да 114 чалавек. У дачыненні да двух асобаў (**Дабравольскі А., Чахоўскі А.**) прысуд выносіўся двойчы. Адпаведна, за дадзены перыяд у абсалютных лічбах у межах працэдуры спецыяльнай вытворчасці былі вынесеныя прысуды ў дачыненні да 116 асобаў.

1125,25

**ГАДОЎ ПАЗБАЎЛЕННЯ
ВОЛІ**

ў якасці асноўнага
пакарання

7 188 200

БЕЛАРУСКИХ РУБЛЁЎ

у выглядзе штрафу як
дадатковага пакарання

13

АСОБАЎ

да якіх ужыты іншыя
дадатковыя пакаранні.

Да 13 асобаў ужытыя іншыя дадатковыя пакаранні ў выглядзе:

пазбаўленні права займаць пасады,
звязаныя з выкананнем арганізацыйна-
распарадчых і адміністрацыйна-
гаспадарчых абавязкаў з выкананнем
функцыяў прадстаўніка ўлады на тэрмін
5 гадоў – 10 разоў

пазбаўленні вайсковага звання – 3 разы
(+3 разы пасля апеляцыйнага перагляду
прысуду)

- ① 1. <https://news.zerkalo.io/life/50587.html?c>
2. <https://reform.news/sk-zavershil-zaochnoe-rassledovanie-dela-o-moshennichestve>
3. <https://news.zerkalo.io/economics/57849.html> 2. <https://euroradio.fm/ru/sk-zavershil-zaochnoe-sledstvie-protiv-zastroyschika-grushevskogo-posada>

Акрамя таго, з асуджаных спагналі грашовыя сродкі на пагашэнне судовых выдаткаў, кампенсцыю шкоды ад злачынстваў, кампенсцыі маральнай шкоды пацярпелым.

У апеляцыйным парадку былі абскарджаныя 38 прысудаў:

Пры гэтым не зразумела, па якіх крытэрах апеляцыйныя інстанцыі пераглядалі прысуды суда першай інстанцыі, і што менавіта паслужыла падставай для апеляцыйнага абскарджання.

Зыходзячы з аналізу адкрытых крыніцаў, нам вядома пра 44 суддзі, якія выносілі прысуды ў межах спецыяльнай вытворчасці. Зыходзячы з колькасці асуджаных асобаў можна вылучыць наступных суддзяў:

**ЗЯНЬКЕВІЧ
ВАЛЯНЦІНА**

Мінскі гарадскі суд

КАЗАКЕВІЧ ЮРЫЙ

Гродзенскі абласны
суд

АНАНІЧ АЛЕНА

Мінскі гарадскі суд

БАГІНСКІ СЯРГЕЙ

Гомельскі абласны
суд

**БАНДАРЭНКА
СВЯТЛАНА**

Мінскі гарадскі суд

ПАПКО АНАСТАСІЯ

Мінскі гарадскі суд

СІМАХІНА ЛЮБОЎ

Мінскі гарадскі суд

**ТУЛЕЙКА
ВЯЧАСЛАЎ**

Мінскі абласны суд

ЦАРЫК ВОЛЬГА

суд Партызанскага
раёна Мінска

БАЧЫШЧА АЛЕНА

Мінскі абласны суд

БЕРАЗЮК СЯРГЕЙ

Брэсцкі абласны суд

БОНДАЛ ГАЛІНА

Віцебскі абласны суд

**БУБЕНЧЫК
ДЗМІТРЫЙ**

Брэсцкі абласны суд

**ВАСІЛЕЎСКІ
СЯРГЕЙ**

Мінскі абласны суд

ГАЛАЎКОВА ВЕРА

Мінскі гарадскі суд

ГРУДА КАЦЯРЫНА

Брэсцкі абласны суд

ЯПІХАЎ СЯРГЕЙ

Мінскі абласны суд

**ЗАПАСНІК
МАРЫНА**

суд Ленінскага
раёна Мінска

ЗЯМЦОЎ ІГАР

Магілёўскі абласны
суд

**КОЗЕЛ
АЛЯКСАНДР**

Гродзенскі абласны
суд

**КАСЦЮКЕВИЧ
АНЖЭЛА**

Мінскі гарадскі суд

**КРАЎЧАНКА
ВОЛЬГА**

суд Кастрычніцкага
раёна Магілёва

МАЗУРАЎ СЯРГЕЙ

Магілёўскі абласны
суд

МАЙКО ІРЫНА

Мінскі абласны суд

**МАЛАШЭНКА
ВОЛЬГА**

суд Маскоўскага
раёна Мінска

**ПАЗНЯК
УЛАДЗІМІР**

суд Кастрычніцкага
раёна Гродна

**ПАЛЯКОВА
ВІКТОРЫЯ**

суд Ленінскага
раёна Магілёва

СКОК ВІТАЛЬ

Гродзенскі абласны
суд

СОБАЛЕЎ ІГАР

Гродзенскі абласны
суд

**СОТНІКАЎ
АНАТОЛЬ**

суд Цэнтральнага
раёна Гомеля

**ТАРАСЕВІЧ
АНДРЭЙ**

суд Глыбоцкага
раёна Віцебскай
вобласці

ЦАЛКОЎ ІВАН

суд Лоеўскага раёна
Гомельскай вобласці

Неабходна адзначыць, што акрамя афіцыйнага прызнання чалавека вінаватым у здзяйсненні злачынства прысуд па працэдуры спецыяльнай вытворчасці цягне і іншыя наступствы для асобаў, якія прыцягваюцца.

“

Па выніках гэтай спецвытворчасці, кримінальнай справы і рашэння суда на мяне быў накладзены штраф, які ўвогуле роўны рынкаваму кошту той маёмасці, якой я валодаў у Беларусі. Цяпер гэтая маёмасць знаходзіцца пад арыштам

”

“

Прысуд набыў законную моц. Як частка пакарання, да мяне ўжытага, быў накладзены штраф. І паколькі на мяне накладаецца штраф, маёмасць, якая належыць мне, была арыштаваная

”

“ Да мяне было ўжытае пакаранне ў выглядзе накладання штрафу. Гэты штраф не з’яўляецца пакрыццём шкоды, нанесенай маімі “злачыннымі” дзеяннямі. Цікава, першае, што памер штрафу ідэальна адпавядае рынкаваму кошту ўласнасці. А па-другое, што яшчэ больш цікава, гэты штраф ужыты да мяне на падставе паправак, унесеных у Крымінальны кодэкс у сакавіку 2023 года. Але тое злачынства, за якое да мяне ўжыты штраф у выглядзе пакарання, было здзейсненае да студзеня 2023 года. ”

“ Пасля быў статус тэрарысткі і экстрэмісткі. Таму гэта яшчэ дадатковыя наступствы, якія пасля суда ўжо з’явіліся. ”

“ Самае балючае з гэтых усіх спецпрацэдураў – тое, што ціснуць на тваіх сваякоў. Атрымліваецца, што з-за цябе пераследуюць тваіх родных, якія ўвогуле за цябе не могуць ніяк адказваць. Таму што ўсё астатняе выклікае такую здаровую злосць, а вось гэта сітуацыя, з якой ты мала што можаш зрабіць. ”

“ Калі я легалізацыю раблю ці запаўняю якія-небудзь дакументы, ці падаюся на нейкую працу мне трэба пісаць, што ў мяне ёсць крымінальная справа. Гэта абмяжоўвае, нават не гледзячы на тое, што гэта палітычная справа, яна ўсё роўна крымінальная. ”

“ У мяне ёсць дом у [...], які запісаны на маё імя. Гэта не мой дом, але ён запісаны па дакументах як мой. Таму яны арыштавалі. Пасля прысуду знялі арышт, але зараз, паколькі ў мяне статус тэрарыста, яны зноў наклалі. Я не ведаю, як гэта называецца, але нешта тыпу немагчымасці карыстацца гэтым домам. ”

“ Таму што я павінна пакрыць судовыя выдаткі, іх там не вельмі шмат, але праблема ў тым, што на момант, калі ўжо яны казалі, што мы павінны пакрываць гэтыя выдаткі, нас ужо прызналі тэрарыстамі. І, адпаведна, я нават, калі захачу, не магу заплаціць, напрыклад, з-за мяжы вось гэтыя судовыя выдаткі. ”

Гэта несправядлівы суд. І дадаткова ёсць адчуванне небяспекі. Зноў жа, статус тэрарыста – гэта таксама не звычайная сітуацыя.

Але потым яшчэ адбыліся дзве падзеі, якія ўпісваюцца ў гэтую ўсю тэндэнцыю. КДБ уключыў мяне ў пералік асобаў, якія маюць дачыненне да тэрарыстычнай дзейнасці. А Міністэрства ўнутраных спраў уключыла нас таксама ў пералік асобаў, якія маюць дачыненне да экстрэмісцкай дзейнасці.

І з трэцімі краінамі, у якія я не магу паехаць. У якія, я лічу, ехаць вельмі небяспечна. Гэта ўключае дастаткова вялікую колькасць краінаў; усю Цэнтральную Азію, большасць каўказскіх краінаў, якія я лічу для сябе небяспечнымі. Турцыю. Большасць афрыканскіх краінаў, няхай гэта будзе Паўночная Афрыка, Алжыр – у іх вельмі блізкія сувязі з Расіяй. Тая ж Афрыка, у бок Сахары, і іншае. Вялікая колькасць азіяцкіх краінаў.

Ты не можаш нікому перавесці грошы ў Беларусь, табе ніхто не можа перавесці грошы. У цябе павышаюцца моцна рызыкі па бяспецы перамяшчэння, таму што незразумела, цябе падаюць у Інтэрпол, не падаюць. Ты не можаш паехаць ні ў якія краіны, акрамя краінаў Еўрасаюза, Штатаў ці ўмоўна дэмакратычных краінаў. У цябе рэзка звужаецца геаграфія перасоўванняў, з'яўляюцца краіны, у якія ты ні ў якім разе не можаш патрапіць.

У сродках масавай інфармацыі з'явілася інфармацыя пра тое, што мяне шукае міліцыя. На стэндзе [назва арганізацыі і горад] з'явіўся мой фотаздымак і шэрагу іншых людзей.

Грашовыя пераводы, рызыка падарожжа, рызыка таго, што з табой людзі ў Беларусі не могуць нармальна мець зносіны. Шэраг блізкіх сяброў перастаў са мной размаўляць, таму што яны баяцца.

2. АНАЛІТЫКА МІЖНАРОДНЫХ СТАНДАРТАЎ СУДОЎ «IN ABSENTIA» (БЕЗ УДЗЕЛУ АБВІНАВАЧАНАГА)

Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека ўсталёўвае, што кожны чалавек, для вызначэння яго правоў, абавязкаў і для ўсталявання абгрунтаванасці яго крымінальнага абвінавачання на падставе поўнай роўнасці мае права на тое, каб яго справа была разгледжаная галосна і з захаваннем усіх патрабаванняў справядлівасці незалежным і бесстароннім судом (артыкул 10).

У далейшым гэтая норма была развітая ў Міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах (далей – Пакт), ратыфікаваны для Беларусі ўказам Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР ад 5 кастрычніка 1973 года, які набыў моц 23 сакавіка 1976 года. А таксама ў Еўрапейскай канвенцыі аб правах чалавека, удзельніцай якой Беларусь не з’яўляецца. Аднак, патрабаванні да раўнапраўя ўдзельнікаў бакоў працэсу, яго галоснасці і спаборнасці, якія змяшчаюцца ў абодвух міжнародных актах, аднолькавыя.

ПРАВА НА СПРАВЯДЛІВАЕ СУДОВАЕ РАЗБІРАЛЬНІЦТВА

Так, згодна з артыкулам 14 Пакта, кожны мае права пры разглядзе любога крымінальнага абвінавачання, якое выстаўляюць, або пры вызначэнні яго правоў і абавязкаў у якім-небудзь грамадзянскім працэсе, на справядлівы і публічны разгляд справы кампетэнтным, незалежным і бесстароннім судом, створаным на падставе закона.

МІЖНАРОДНЫ ПАКТ АБ ГРАМАДЗЯНСКІХ І ПАЛІТЫЧНЫХ ПРАВАХ (АРТЫКУЛ 14)

- Быць у тэрміновым парадку і падрабязна апавешчаным на мове, якую ён разумее, пра характар і падставу крымінальнага абвінавачання, якое яму выстаўляецца;
- Мець дастаткова часу і магчымасцяў для падрыхтоўкі сваёй абароны з абраным ім самім абаронцам;
- Быць судзімым у яго прысутнасці і абараняць сябе асабіста або праз абранага ім самім абаронца;
- Дапытваць сведкаў, якія робяць паказанні супраць яго, ці мець права на тое, каб гэтыя сведкі былі дапытаныя, а таксама на выклік і допыт яго сведкаў на тых жа ўмовах, якія існуюць для сведкаў абвінавачання.

ЕЎРАПЕЙСКАЯ КАНВЕНЦЫЯ ПА ПРАВАХ ЧАЛАВЕКА (АРТЫКУЛ 6)

- Быць неадкладна і падрабязна апавешчаным на зразумелай яму мове пра характар і падставы выстаўленага яму абвінавачання;
- Мець дастаткова часу і магчымасці для падрыхтоўкі сваёй абароны;
- Абараняць сябе асабіста ці з дапамогай абранага ім самім абаронцы ці, пры недахопе ў яго сродкаў для аплаты паслуг абаронцы, карыстацца паслугамі прызначанага яму абаронцы бясплатна, калі гэтага патрабуюць інтарэсы правасуддзя;
- Дапытваць сведкаў, якія робяць паказанні супраць яго, ці мець права на тое, каб гэтыя сведкі былі дапытаныя, а таксама на выклік і допыт сведкаў на яго карысць на тых жа ўмовах, што і для сведкаў абвінавачання;
- Карыстацца бясплатнай дапамогай перакладчыка, калі абвінавачаны не разумее мовы, якая выкарыстоўваецца ў судзе, ці не размаўляе на гэтай мове.

Такім чынам, можна вылучыць наступныя абавязкі дзяржавы, якія яна павінна выканаць пры правядзенні працэдуры, прадугледжанай яе ўнутраным заканадаўствам.

1. Апавясціць асобу пра выстаўленыя супраць яе абвінавачанні. Прычым мяркуецца не фармальнае апавяшчэнне пра выстаўленыя артыкулы крымінальнага закона, а падрабязнае выкладанне фактычных і юрыдычных падставаў выстаўленага абвінавачання.
2. Даць рэальную магчымасць для падрыхтоўкі абароны.
3. Прадстаўляць сябе асабіста ці з дапамогай абранага абаронцы.
4. Даць рэальную магчымасць надання і даследавання паказанняў сведкаў, у тым ліку магчымасць задаваць пытанні сведкам.

Усе вышэйпералічаныя гарантыі з'яўляюцца складнікамі права на справядлівы суд, якое ўключае права на доступ да суда; законны, незалежны і бесстаронні суд пры выкананні шэрагу працэсуальных гарантыяў, такіх як:

1 СПРАВЯДЛІВАСЦЬ

Раўнапраўе бакоў і спаборнасць, абгрунтаванасць рашэнняў, права захоўваць маўчанне і не сведчыць супраць сябе, выкарыстанне толькі законных доказаў, праверка ўсвядомленасці адмовы ад нададзеных гарантыяў.

2 ПУБЛІЧНАСЦЬ

Галоснасць, прысутнасць, разгляд у апеляцыі з захаваннем гарантыяў, публічнае абвешчэнне рашэнняў.

3 РАЗУМНЫ ТЭРМІН РАЗГЛЯДУ

Справа павінна быць разгледжана без неапраўданых затрымак.

4 СПЕЦЫФІЧНЫЯ ГАРАНТЫІ ДЛЯ КРЫМІНАЛЬНАГА ПРАЦЭСУ

Уключаюць прэзумпцыю невінаватасці, права на абарону і права на выклік і допыт сведкаў.

Невыкананне любой з гарантыяў ставіць пад сумненні выкананне самога права на справядлівы і бесстаронні суд.

Важнай характарыстыкай права на справядлівы судовы разбор з'яўляецца тое, што хаця адступленне ад яго тэхнічна магчымае ў адпаведнасці з артыкулам 4 Пакта, усё ж на практыцы лічыцца, што яно не дапускае адступленняў, калі гэта прывядзе да паслаблення абароны правоў, а гэта недапушчальна. У выпадках, калі адступленне дазволенае артыкулам 4 Пакта, яно, тым не менш, павінна ажыццяўляцца з захаваннем асноўных патрабаванняў справядлівага судовага разбору, а менавіта прынцыпаў законнасці і вяршэнства права.

- ③ Камітэт па правах чалавека ў Заўвагах агульнага парадку №32 да артыкула 14 Пакта адзначыў, што хоць артыкул 14 і не ўключаны ў пералік палажэнняў, якія не дапускаюць адступлення, усё ж дзяржавы, якія выкарыстоўваюць права адступлення ад нармальных працэдураў ва ўмовах надзвычайнага становішча ў дзяржаве, павінны забяспечваць умовы, пры якіх адступленні не будуць выходзіць за межы тых, якія дыктуюцца выключна вастрынёй фактычнага становішча. Гарантыі справядлівага судовага разбору ні пры якіх абставінах не могуць быць аб'ектам мераў, ужытых у абыход абароны.

Суды «in absentia», таксама названыя завочнымі судамі, спецыяльным, спрошчаным судаводствам існавалі ў той ці іншай форме заўсёды. Агулам сам суд без непасрэднага ўдзелу ў ім боку па справе не з'яўляецца адназначным парушэннем права на справядлівы суд, бо можа з'явіцца цалкам абгрунтаваным абмежаваннем права на карысць адпушчэння правасуддзя. Але істотна павышае рызыкі парушэння іншых гарантыяў, якія ставяць у небяспеку саборнасць, раўнапраўе і публічнасць як асноўныя патрабаванні справядлівага судовага разбору.

Аднак Камітэт падкрэсліў, што любы судовы разбор, які прыводзіць да вынясення смяротнага прысуду падчас надзвычайнага становішча, павінен адпавядаць палажэнням Пакта, у тым ліку ўсім гарантыям, пададзеным арт. 14 Пакта¹

Разгледзім падыходы Камітэта па правах чалавека і Еўрапейскага суда па правах чалавека да судоў «in absentia».

Судовыя разгляды ў адсутнасць абвінавачаных могуць быць пры некаторых абставінах дапушчальнымі ў інтарэсах належнага адпраўлення правасуддзя, напрыклад, у тых выпадках, калі абвінавачаныя, хоць і апавешчаныя пра судовы разгляд дастаткова загадзя, адмаўляюцца ажыццяўляць сваё права быць судзімымі ў іх прысутнасці².

У выпадку завочнага судовага разбору пункт 3 а) арт. 14 Пакта патрабуе, каб, незалежна ад адсутнасці абвінавачанай асобы, былі прынятыя ўсе неабходныя меры для інфармавання абвінавачаных пра выстаўленыя ім абвінавачанні і апавяшчэння іх пра судаводства, якое вядзецца.

Такім чынам, падобныя судовыя разборы сумяшчальныя з нормамі Пакта, толькі калі робяцца неабходныя крокі па своєчасовым выкліку абвінавачаных у суд і своєчасовым іх інфармаванні адносна даты і месца суда з патрабаваннем прысутнічаць.

Так, напрыклад, па справе *Мбенге супраць Заіра* было ўсталяванае парушэнне права заяўніка на справядлівы суд, бо дзяржава не прыняла неабходных мераў для яго своєчасовага апавяшчэння пра слуханне:

- ① 1. [CCPR/C/GC/32](#), Заўвагі агульнага парадку №32, п.6.
2. [CCPR/C/GC/32](#), Заўвагі агульнага парадку №32, п.36.

«Комітет признае, што існуюць пэўныя межы намаганняў, якіх можна абгрунтавана чакаць ад кампетэнтных органаў у мэтах усталявання кантакту з абвінавачаным. Аднак датычна гэтага паведамлення такія межы не маюць патрэбы ва ўдакладненні. Дзяржава-ўдзельніца не аспрэчыла сцвярджэнне аўтара пра тое, што ён даведаўся пра судовыя разгляды толькі з паведамленняў у прэсе пасля таго, як яны ўжо адбыліся. Сапраўды, абодва судовыя рашэнні прама паказваюць, што пошвы пра яўку былі выдадзеныя сакратаром суда. Аднак адсутнічаюць якія-небудзь звесткі пра дзеянні, фактычна прадпрынятыя дзяржавай-удзельніцай для перадачы пошвы аўтару, адрас якога ў Бельгіі быў правільна пазначаны ў рашэнні ад 17 жніўня 1977 года і, такім чынам, быў вядомы судовым органам.

Той факт, што, паводле рашэння па другой справе ад сакавіка 1978 года, пошва была выдадзена ўсяго за тры дні да пачатку судовых слуханняў, пацвярджае выснову Камітэта пра тое, што дзяржава-ўдзельніца не прыклала дастатковых намаганняў для таго, каб паведаміць аўтару пра будучы судовы разгляд, тым самым пазбавіўшы яго магчымасці падрыхтаваць абарону».

Камітет адзначае, што правы на прысутнасць у судзе і абарону не могуць тлумачыцца як тыя, што забараняюць завочны разгляд, незалежна ад прычынаў адсутнасці абвінавачанага. Правядзенне разгляду ў адсутнасць абвінавачанага ў некаторых выпадках дапушчальнае (напрыклад, калі абвінавачаны быў загадзя і належным чынам апавешчаны, але адмаўляецца рэалізаваць сваё права прысутнічаць на судзе) – у інтарэсах належнага адпраўлення правасуддзя.

Тым не менш, эфектыўная рэалізацыя правоў, прадугледжаных артыкулам 14, мяркуе, што павінны быць зробленыя неабходныя меры для папярэдняга інфармавання абвінавачанага пра разгляд у дачыненні да яго.

Выясненне прысуду завочна патрабуе, каб, нягледзячы на адсутнасць абвінавачанага, яму было належным чынам паведамлена пра дату і месца судовага пасяджэння, а таксама прапанавана з'явіцца. У адваротным выпадку абвінавачаны пазбаўляецца дастатковага часу і магчымасці для падрыхтоўкі сваёй абароны (п. 3 (b) арт. 14), не можа абараняць сябе з дапамогай абранага ім абаронцы (п. 3 (d) арт. 14), а таксама не мае магчымасці дапытваць сведкаў абвінавачання і забяспечыць яўку і допыт сведкаў абароны (п. 3 (e) арт. 14).¹

① Daniel Monguya Mbenge v. Zaire, Communication No. 16/1977, U.N. Doc. [CCPR/C/OP/2](#), п. 14.1 і 14.2.

У справе Саліх супраць Узбекістана Камітэт таксама звяртае ўвагу на тое, што ўдзел абаронцы не абранага абвінавачаным, а таксама неўручэнне яму копій судовых пастановаў і пратаколаў, з'яўляюцца пацвярджэннем парушэння права на справядлівы суд:

«Дзяржава-ўдзельніца не паставіла пад сумнеў сцвярджэнне аўтара пра тое, што ні ён, ні яго сям'я не былі апавешчаныя пра крымінальны судовы разгляд супраць аўтара, і што адвакат, нейкі Кучкараў, які, як сцвярджае дзяржава-ўдзельніца, абараняў яго правы ў судзе, фактычна не з'яўляўся адвакатам, абраным падабаронным. Акрамя таго, дзяржава-ўдзельніца не дала ніякіх сведчанняў у дачыненні да якіх-небудзь крокаў, зробленых яе органамі для ўручэння аўтару позваў з прапановай з'явіцца ў суд. У гэтым дачыненні Камітэт выказвае шкадаванне пра тое, што дзяржава-ўдзельніца не выканала яго патрабавання ў дачыненні да надання яму копій судовага рашэння па справе аўтара паведамлення, а таксама копій пратакола судовага разбору. Гэтыя дакументы маглі б праліць святло на пытанне, пра якое ідзе гаворка. Дадзеныя фактары, разам узятыя, прыводзяць Камітэт да высновы пра тое, што дзяржава-ўдзельніца не прыклала дастатковых намаганняў з мэтай інфармавання аўтара пра будучы судовы разгляд, пазбавіўшы яго тым самым магчымасці падрыхтаваць сваю абарону ці магчымасці якім-небудзь іншым чынам прыняць удзел у судовым разглядзе. разглядзе»¹

Аналагічны падыход да судоў «in absentia» склаўся ў Еўрапейскага суда па правах чалавека (далей – ЕСПЧ). У сваім кіраўніцтве да арт. 6 Канвенцыі (Крымінальна-прававы аспект) ЕСПЧ піша, што завочны судовы разгляд сам па сабе не з'яўляецца несупастаўным з артыкулам 6 Канвенцыі. Аднак парушэнне права на справядлівы суд мае месца ў выпадку, калі не было ўсталявана, што асоба, абвінавачаная завочна, адмовілася ад права асабіста прысутнічаць на слуханні і абараняцца або мае намер пазбегнуць суда².

Пры гэтым ЕСПЧ адзначае, што артыкул 6 Канвенцыі гарантуе «кожнаму абвінавачанаму ў здзяйсненні крымінальнага злачынства» права «абараняць сябе асабіста», «дапытваць ці дамагацца допыту сведкаў» і «карыстацца бясплатнай дапамогай перакладчыка, калі ён не разумее мовы, на якой вядзецца разгляд у судзе». Аднак цяжка ўявіць, як можна рэалізаваць гэтыя правы без асабістай прысутнасці абвінавачанага³.

ЕСПЧ надае асаблівае значэнне магчымасці ў далейшым дабіцца новага судовага разгляду сваёй справы як па пытаннях права, так і па пытаннях факта.

- ① 1. Саліх супраць Узбекістана ([CCPR/C/95/D/1382/2005](#)), п. 9.5.
- 2. Кіраўніцтва да арт. 6 Канвенцыі ([Крымінальна-прававы аспект](#)), п. 135.
- 3. COLOZZA v. ITALY, Application no. [9024/80](#), п. 27.

«Судовы разбор пры адсутнасці абвінавачанага само па сабе не з’яўляецца несумяшчальным з палажэннямі артыкула 6 Канвенцыі. Тым не менш, адмова ў правасуддзі мае месца, калі завочна асуджаная асоба не мае магчымасці дабіцца новага разгляду справы судом, які заслухаў бы яе асабіста. І пры гэтым не ўсталявана, што гэтая асоба адмовілася ад свайго права прысутнічаць і абараняць сябе¹»

— Рашэнне ЕСПЧ па справе «Сейдовіч супраць Італіі»

Такім чынам, можна прыйсці да высновы, што міжнароднымі стандартамі не выключаецца сама магчымасць правядзення суда пры адсутнасці на ім абвінавачанага. Аднак і ЕСПЧ, і КПЧ зазначаюць, што дзяржава павінна зрабіць максімум з магчымых мераў для забеспячэння захавання гарантыяў справядлівасці крымінальнага працэсу, што з’яўляецца сапраўды складаным пры адсутнасці на ім абвінавачанага.

Для таго, каб працэс «in absentia» не з’яўляўся адназначным парушэннем права на справядлівы суд, ён, як мінімум, павінен адпавядаць наступным патрабаванням:

Асоба павінна быць належным чынам (падрабязна і загадзя) апавешчаная пра выстаўленыя ёй абвінавачанні;

Асоба свядома і добраахвотна павінна адмовіцца ад удзелу ў працэсе, калі яна так вырашыла;

Асобе павінна быць дадзенае права на паўторны разбор, калі вышэйназваныя ўмовы не выкананыя.

Правядзенне крымінальнага разбору без удзелу абвінавачанага («in absentia») – адчувальнае пытанне, якое патрабуе балансу паміж эфектыўнасцю крымінальнага пераследу і захаваннем асноўных правоў чалавека. Міжнародныя праваабарончыя механізмы ўсталёўваюць межы дапушчальнасці судоў «in absentia», забяспечваючы абарону ад самавольства і парушэнняў правоў абвінавачанага.

① Sejdovic v. Italy, Application no. 56581/00, п. 82.

3. АНАЛІЗ ПРАКТИКІ СПЕЦІЯЛЬНОЇ ВИТВОРЧАСЦІ З ПУНКТУ ГЛЕДЖАННЯ МІЖНАРОДНАГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Злочинства супраць чалавечнасці ўпершыню былі кадыфікаваныя ў Статуце Нюрнбергскага трибунала (1945), а потым атрымалі развіццё ў Статутах міжнародных трибуналаў і Рымскім статucie Міжнароднага кримінальнага суда.

Злочинства супраць чалавечнасці ўяўляюць сабой асабліва цяжкія парушэнні міжнароднага кримінальнага права. Адною з формаў такіх злачынстваў з'яўляецца **пераслед** — сістэматычнае і мэтанакіраванае парушэнне асноўных правоў чалавека ў дачыненні да пэўнай групы асобаў.

Згодна з арт.7 Рымскага статута, пераслед азначае наўмыснае і сур'ёзнае пазбаўленне асноўных правоў насуперак міжнароднаму праву па прыкмеце прыналежнасці да той ці іншай групы або іншай агульнасці. Пры гэтым пераслед з'яўляецца злачынствам супраць чалавечнасці, калі ён здзяйсняецца як частка **шырокамаштабнага ці сістэматычнага нападу на грамадзянскае насельніцтва.**

Асамблея дзяржаваў-удзельніц МКС назвала ва ўдакладненне зместу Рымскага статута наступныя элементы злачынства ў выглядзе пераследу.

- Выканаўца сур'ёзна абмежаваў, у парушэнне нормаў міжнароднага права, свабоду адной ці некалькіх асобаў з пункту гледжання ажыццяўлення асноўных правоў.

- Выканаўца абраў у якасці аб'екта для пераследу такую асобу ці асобаў у сілу асаблівасцяў групы ці супольнасці, або ж абраў у якасці аб'екта для пераследу групу або супольнасць як такую.

- Такі выбар быў прадывкаваны палітычнымі, расавымі, нацыянальнымі, этнічнымі, культурнымі, рэлігійнымі, гendarнымі ці іншымі матывамі, якія па міжнародным праве паўсюдна прызнаныя недапушчальнымі.

- Дзеянне было зробленае ў сувязі з любым актам, які прызнаецца злачынствам супраць чалавечнасці (забойства, катаванні, згвалтаванне, зняволенне ў турму ці іншае жорсткае пазбаўленне фізічнай свабоды ў парушэнне асноўных нормаў міжнароднага права, гвалтоўнае знікненне, прымусовая дэпартацыя і перамяшчэнне і інш.).

- Дзеянне было зробленае ў межах шырокамаштабнага або сістэматычнага нападу на грамадзянскае насельніцтва.

- Выканаўца ведаў, што дзеянне з'яўляецца часткай шырокамаштабнага ці сістэматычнага нападу на грамадзянскае насельніцтва, або меў намер зрабіць яго часткай такога нападу¹.

Група незалежных экспертаў ААН па становішчы ў галіне правоў чалавека ў Беларусі ў сваім дакладзе ад 4 лютага 2025 года ўсталявала, што здзяйсненне злачынстваў у кантэксце пазбаўлення ахвяраў асноўных правоў, узмоцненае дыскрымінацыйнымі намерамі, заахвоціла Групу ўхваліць выснову пра тое, што злачынства супраць чалавечнасці ў выглядзе пераследу па палітычных матывах было здзейсненае супраць беларусаў, якія ўспрымаюцца як крытычна настроеныя ці як тыя, хто выступае супраць урада².

- ① 1. «Элементы злачынстваў», прынятыя Асамблеяй дзяржаваў-удзельніц МКС.
2. A/HRC/58/68, п. 81.

Ратуючыся ад пераследу, беларусы былі вымушаныя пакінуць Беларусь. Аднак пераслед на гэтым не спыніўся. Так, многія беларусы, якія выехалі за межы краіны, сутыкаюцца з абвяшчэннем іх у вышук, ціскам і затрыманнем сваякоў, арыштамі і адчужэннем маёмасці. Усё гэта ў сукупнасці можна аднесці да экстрэтарыяльнага пераследу.

Экстрэтарыяльны пераслед – гэта мэтанакіраваныя дзеянні дзяржавы ці недзяржаўнага суб'екта, які дзейнічае з ведама ці ўхвалення дзяржавы, накіраваныя супраць асобаў, якія знаходзяцца па-за юрысдыкцыяй дзяржавы-пераследніцы па дыскрымінацыйных матывах. Прыкладамі экстрэтарыяльнага пераследу з'яўляюцца выкраданні і забойствы за мяжой, выкарыстанне Інтэрпола для палітычнага ціску, цкаванне, сачэнне і пагрозы апазіцыянерам у эміграцыі, кіберпераслед актывістаў.

Спецыяльная вытворчасць у Беларусі, без сумнення, парушае ўсе міжнародныя стандарты, устаноўленыя для правядзення судоў «in absentia».

Абвінавачаны **не паведамляецца належным чынам** аб працэсе, які вядзецца ў дачыненні да яго.

Асоба **пазбаўлена магчымасці** асабіста ўдзельнічаць у судзе або забяспечыць удзел абранага ёй абаронцы.

У абвінавачанага **адсутнічаюць рэальныя магчымасці** абараняць сябе, а таксама адмяніць або абскардзіць вынесенае рашэнне.

Акрамя таго, нельга абысці бокам і той факт, што ў выпадку вяртання ў краіну для асабістага ўдзелу ў судзе, абвінавачаны з вялікай верагоднасцю будзе пазбаўлены права на справядлівы суд. Так, пачынаючы з 2020 года, суды Беларусі ўжо не аднойчы прадэманстравалі адсутнасць незалежнасці і вынеслі тысячы палітычна матываваных прысудаў, парушаючы пры гэтым не толькі матэрыяльныя, але і працэсуальныя нормы.

ЕСПЧ уводзіць ва ўжытак паняцце **«грубая адмова ў правасуддзі»**. Гэты тэрмін выкарыстоўваецца як сінонім судовага разбору, які відавочна супярэчыць палажэнням артыкула 6 Канвенцыі ці прынцыпам, выкладзеным у ім. Хоць не патрабавалася даваць больш дакладную характарыстыку дадзенаму тэрміну, суд, тым не менш, зазначыў, што пэўныя формы парушэнняў могуць разглядацца як парушэнне прынцыпаў правасуддзя.

ЯНЫ ўключаюць:

ЗАВОЧНАЕ АСУДЖЭННЕ БЕЗ ПЕРАГЛЯДУ

Прызнанне вінаватым "in absentia" (завочна) без наступнай магчымасці новага разгляду абвінавчання па сутнасці.

СПРОШЧАНЫ РАЗГЛЯД

Судовы разбор, які праведзены ў спрошчаным парадку і з поўным грэбаваннем права на абарону

УТРЫМАННЕ ПАД ВАРТАЙ БЕЗ СУДА

Утрыманне пад вартай без доступу да незалежнага і бесстаронняга суда з мэтай перагляду законнасці ўтрымання пад вартай.

АДМОВА ў ДОСТУПЕ ДА АДВАКАТА

Адвольная і сістэматычная адмова ў доступе да адваката, асабліва ў дачыненні да асобы, зняволенай пад варту за мяжой

ВЫКАРЫСТАННЕ ПРЫМУСОВЫХ ПАКАЗАНИЯў

Выкарыстанне падчас судовага разбору па крымінальнай справе заяваў, атрыманых у выніку абыходжання з падазронай ці іншай асобай з выкарыстаннем катаванняў ці іншага жорсткага абыходжання.

На жаль, неабходна канстатаваць наяўнасць усіх прыкметаў грубай адмовы ў правасуддзі ў Беларусі, як па справах агульнай, так і па справах спецыяльнай вытворчасці. Акрамя таго, прадугледжаны прыкладны пералік артыкулаў, па якіх асоба можа быць асуджаная ў межах спецыяльнай вытворчасці, прадугледжвае такое пакаранне як смяротная кара (акт міжнароднага тэрарызму, акт тэрарызму, здрада дзяржаве, змова ці іншыя дзеянні, зробленыя з мэтай захопу дзяржаўнай улады і інш.).

Не пакідае сумненняў і наяўнасць дыскрымінацыйнай прыкметы ў выкарыстанні спецыяльнай вытворчасці ў дачыненні да беларусаў, якія вымушана з'ехалі.

Так, большасць артыкулаў, уключаных у пералік для спецыяльнай вытворчасці, ужываецца рэжымам для пераследу палітычных апанентаў і проста грамадзянаў, не згодных з рэжымам Лукашэнкі. Акрамя таго, аналіз распчатых і разгледжаных справаў у межах спецыяльнай вытворчасці адназначна пацвярджае факт, што гэты інструмент накіраваны на асобаў, не згодных з палітыкай, якая праводзіцца ў Беларусі, і тых, хто адкрыта выказвае сваё меркаванне.

Такім чынам, спецыяльная вытворчасць з'яўляецца сур'ёзным парушэннем правоў грамадзянаў на справядлівы суд і фактычна ўяўляе з сябе грубую адмову ў правасуддзі, ставіць сваёй мэтай і ўяўляе рэальную пагрозу змяшчэння ў турму ці іншага пазбаўлення волі ў парушэнне міжнароднага права, і накіраваная на групу асобаў, якія вымушаныя з'ехаць з краіны ў выніку палітычнага пераследу.

Заканадаўчае замацаванне названай працэдуры, яе шырокае выкарыстанне ў дачыненні да грамадзянаў, якія з'ехалі, судамі ва ўсёй краіне пацвярджае факт наяўнасці кантэкстуальных прыкметаў, такіх як здзяйсненне ў межах шырокамаштабнага ці сістэматычнага нападу на грамадзянскае насельніцтва. Такім чынам, гаворка ідзе пра экстрэтарыяльны пераслед.

Папярэдняя палата I Міжнароднага крымінальнага суда па сітуацыі ў Бангладэшы/М'янме, прыйшла да высновы, што *«адным з элементаў злачынства дэпартацыі з'яўляецца прымушовае перамяшчэнне праз міжнародныя межы, што азначае: дзеянні, звязаныя з гэтым злачынствам, непазбежна адбываюцца на тэрыторыях, як мінімум, дзвюх дзяржаваў¹»*. Суд прыйшоў да высновы, што ён патэнцыйна валодае такой юрысдыкцыяй, *«калі хаця б адзін элемент злачынства, якое падпадае пад юрысдыкцыю суда, ці частка такога злачынства здзяйсняецца на тэрыторыі дзяржавы-ўдзельніцы Статута²»*.

Беларусы, якія вымушана выехалі з краіны ў выніку пераследу рэжымам, становяцца ахвярамі экстрэтарыяльнага пераследу на тэрыторыі краінаў, якія з'яўляюцца ўдзельніцамі Міжнароднага крымінальнага суда – Літвы, Польшчы, Германіі, Латвіі і інш. Такім чынам, зыходзячы з высноваў суда, зробленых у справе па сітуацыі ў Бангладэшы/М'янме, уяўляецца, што Міжнародны крымінальны суд мае юрысдыкцыю ў дачыненні да міжнародных крымінальных злачынстваў рэжыму Лукашэнкі ў выглядзе экстрэтарыяльнага пераследу палітычных апанентаў (рэальных ці меркаваных рэжымам).

- ① 1. Pre-Trial Chamber I, September 6, 2018, No. [ICC-RoC46\(3\)-01/18](#), п. 71.
- 2. Pre-Trial Chamber I, September 6, 2018, No. [ICC-RoC46\(3\)-01/18](#), п.72.

ВЫСНОВЫ

Даследаванне паказала, што нарматыўная база спецыяльнай вытворчасці ў нацыянальным крымінальна-працэсуальным заканадаўстве Беларусі змяшчае частковыя палажэнні, якія фармальна абгрунтоўваюць магчымасць асуджэння асобы ў яе адсутнасці. Аднак такія нормы замацаваныя без неабходнага прававога механізма, які гарантуе рэалізацыю абвінавачаным права на абарону, прысутнасць пры разглядзе справы, удзел у зборы доказаў і далейшым абскарджанні прысуду. На практыцы нават гэтыя нарматыўныя гарантыі не рэалізуюцца судамі Беларусі.

Выкарыстанне спецыяльнай вытворчасці дэманструе ўстойлівую тэндэнцыю накіраванасці супраць канкрэтнай сацыяльнай групы – асобаў, якія выступаюць супраць дзейнага дыктатарскага рэжыму Беларусі, удзельнічаюць у пратэстнай дзейнасці ці ажыццяўляюць журналісцкую і праваабарончую працу, надаюць дапамогу рэпрэсаваным беларусам.

Судовыя акты, вынесеныя ў межах спецыяльнай вытворчасці, носяць пазаканнавы характар і не забяспечваюць стандарт справядлівага правасуддзя, што супярэчыць патрабаванням Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах і практыцы Камітэта па правах чалавека ААН.

Разгледжаны інстытут ва ўмовах беларускай праваўжывальнай практыкі дэманструе прыкметы арганізаванага і сістэматычнага пераследу грамадзянскага насельніцтва, што дазваляе разглядаць яго ў кантэксце міжнароднага крымінальнага права. У адпаведнасці з артыкулам 7 Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда, такія дзеянні падпадаюць пад катэгорыю злачынстваў супраць чалавечнасці, паколькі ўяўляюць сабой элемент дзяржаўнай палітыкі, накіраванай на прыгнечанне іншадумства з выкарыстаннем псеўдаправавых працэдураў.

У адпаведнасці з падпунктам (h) пункта 1 артыкула 7 Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда, «пераслед» азначае свядомае і мэтанакіраванае пазбаўленне фундаментальных правоў групы насельніцтва па палітычных падставах у межах шырокай і сістэматычнай атакі.

Адпаведная, цяперашняя практыка выкарыстання спецыяльнай вытворчасці ў Рэспубліцы Беларусь валодае ўсімі прыкметамі злачынства супраць чалавечнасці ў форме пераследу, што кваліфікуецца ў адпаведнасці з міжнародным крымінальным правам, і патрабуе належнай прававой ацэнкі на міжнародным узроўні.